

ՄԱՍԿ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվան 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлис, Редакция «Маск».
Կամ Tiflis, Rédaction «Maschak».
Տ է լ է Ֆ օ Ն № 253.

Ուղարկութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տ է լ է Ֆ օ Ն № 253.

Արգար Յովհաննիսեան և Կարէն Աւետիսեան խորին վշտով յայտնում
են ազգականներին և ծանօթներին, որ իրանց ջուր՝

ԳԱՅԻԱՆԷ ՄԱՍԱԿԵԱՆ-ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ

վախճանվել է անպատճառ 28-ին 4. Պոլսում:
Երեքշաբթի. հոկտեմբերի 3-ին, 12 ժամին հոգեհանգիստ կը կատարվի Մոզնու
ս. Գեորգ եկեղեցում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Անհրաժեշտ նկատողութիւն.—Ներքին Տե-
ւոյնութիւն. Մամուլ. «Արձագանքներ». Նամակ
Ախալքալաքից. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին
լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. Արտաքին
լուրեր.—ՀԵՌԱՅԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայկական տալա-
քութիւն.

ԱՆՀՐԱՎԵՇՏ ԵՎԱՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Յրանսիական լրագիրների վերջին հա-
մարներից մենք տեղեկանում ենք, որ
Պարիզում կայացած միջազգային կոնգ-
րէսներում «Մշակ» լրագրի կողմից կղել
են մամակցողներ, որոնք իբրեւ ներ-
գործական գեր կատարող լրագրներ,
կարգացել են գեղեցիկներ և յիշատա-
կագիրներ զանազան հարցերի մասին: Մեզ
վերին աստիճանի զարմացրին այդ լու-
րերը և մենք չը գիտենք ինչ ենթադրել
ներկայ դէպքում՝ խոշոր և աններելի մի
սխալ լրագիրների կողմից, թէ ուրիշ մեզ
անյայտ մի հանգամանք:

«Մշակ» լրագրի խմբագրութիւնը ամե-
նակարկան և որոշ կերպով յայտնում է,
որ նա չէ յանձնարարել ոչ ոքի, իբրեւ
խմբագրութեան լրագրի և ներկայացուցչի,
մամակցելու նրա անունից կոնգրէսնե-
րում և կարգաւ գեղեցիկներ այս կամ
այն խնդրի մասին:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Եւ այսպիսի տեսարան ներկայացնում էր ոչ
թէ մի հեռուոր ու մուսկոված կղերանոց Հա-
յաստանի լեռներում, այլ քրիստոնէութեան
համար ամենանուիրական այն վայրերում, ուր
իւրաքանչիւր ազգ ունէր իր ներկայացուցչի-
ներին, ուր աշխարհի բոլոր անկիւններից հա-
ւաքվում էին անապին քանակութեամբ ուխ-
տաւորներ: Այսպիսի համաշխարհային կենտրոն
ներում են ազգերը ծանօթանում միմեանց հետ,
հասկացողութիւն կազմում միմեանց մասին:
Ինչ տեսակ համաբաւ կարող էր սրանով հայ
ազգը այն անամօթ արարքների մէջ, որոնց
թառեռքեմն էին դարձել 4. Պոլսի և Երու-
սաղէմի պատրիարքարանները: Հանձն վարդա-
պետը ուղղակի վկայում է, որ հայը ամաչում
էր ասել, թէ ինքը հայ է: Եւ առ չափազան-
ցութիւն չէ. մեր պատմութիւնը քիչ չէ ունե-
ցել այնպիսի միջոցներ, երբ ազգային պատուի
մասին բարձր հասկացողութիւն ունեցող հայը
ամաչել է, որ հայ է ծնվել...

X

«Ուր լէշ կայ, այնտեղ հաւաքվում են ար-
ծիւնները»: Հայ ժողովուրդը, դարերով ծնծված,
ազգիտութեան մէջ թաղված, անբարոյական հո-
ւիւների ձեռքը մատնված, ներկայացնում էր
մի գեղատառարած, արիւնաբաւ դիակ: Եւ նրա
վրա հաւաքված արժեքները, ինչպէս գիտենք,
միայն Մեկկայի երկրպագուներից չէին. Հռոմի
երկրպագուները նոյնպէս շատ լաւ էին զգում
ժամանակի և հանգամանքների յարմարութիւն-

ն[թ] խմբագրութիւնը ցանկանաւ մի
այդ տեսակ մամակցողութեան մասին, նա
անշուշտ կը հոգար պայմանաւորվելու, թէ
իր ներկայացուցչի ինչ տեսակ կոնգրէս-
ներին կարող է մամակցել և ինչ գիրք
պէտք է բռնէ զանազան դէպքերի վերա-
բերութեամբ:

Կոնգրէսներին մամակցելը մեծ պատու
է ամեն մի անձի և հիմնարկութեան հա-
մար, բայց մենք մտադիր չենք վերադրել
մեզ մի պատու, որը մեզ չէ պատկանում:
Մենք չը գիտենք թէ ինչ են գեղեցիկ
այդ պարսկերէն: Բայց և անհրաժեշտ էլ
չէ, որ այդ մենք գիտենանք, որպէս զի
մենք տանք և չը տանք մեր հաւանու-
թիւնը: Մեզ համար կարեւոր է արձա-
նագրել և շեշտել այն, որ խմբագրու-
թիւնը ոչ մի յանձնարարութիւն չէ տուել
ոչ ոքի, իբրեւ իր լրագրի: Ճիշդ է, խմբա-
գրութեան գիտել են մի քանի անձինք՝ ա-
ռաջարկելով իրանց պատրաստակամու-
թիւնը թղթակցելու արտասահմանից:
Խմբագրութիւնը հաճութեամբ ընդունել
է այդ առաջարկութիւնը: Բայց միայն այդ,
և այլ եւս ոչինչ:

«Մշակ» խմբագրութիւնը, յայտնելով
այս մասին, յոյս ունի, որ ոչ ոք թոյլ չի
տայ իրան անուանել խմբագրութեան
լրագրի, քանի որ նա չունի այդ տեսակ
լրագրութիւն և առաջը կառնի ամեն
տեսակ թիւրիմացութիւնների:

ները և իրանց եռանդի վրա նոր եւ նոր ե-
ռանդ էին աւելացնում:

XVII դարը «մի ժամանակ էր—ասում է
Գերվինուս») — երբ պապականութիւնը կատա-
րելով ազատութիւն տուեց իր ծայրայեղ մոլե-
ռանդութեան՝ բոլոր հերձուածողների դէմ,
Եւ իրաւ, միայն Երեւանում պատերազմը, որ
գիւնդներով ու աւերակներով պատեց Միջին
Եւրոպան և որի հետեւանքները այնքան դա-
ւաւելի էին, քանական է ցոյց տալու, թէ ինչ
բարբարոսութիւնների է ընդունակ զինված
կաթօլիկութիւնը: Մահմեդական Արեւելքը իր
ճշմարտ ու ստորակ քրիստոնէայ համայնքնե-
րով այնքան աննշան կտոր չէր, որ չարժանա-
նար կաթօլիկութեան կատաղի ջանքերին:
Այդտեղ չը կային կոթնական պատերազմներ.
այդտեղ գողերից, աւազակներից, հասարակու-
թեան ամեն տեսակ տակաւններից կազմված
հրոսակները չէին գնում արիւնով և կրակով
պապականութիւն տարածելու: Բայց դրա փո-
խարէն Արեւելքում գործող կոթնաւորական
զանազան կարգերի վրա աւելացան եղբիւրնե-
րը, որոնց ձեռքին արդէն հեծում էր Եւրոպան:

Եղբիւրական արշաւանքը դէպի Արեւելք
միանգամայն չէր տեղի ունենում Սկզբում պա-
պականութեան այդ անարկու գիւտերը
հաստատվեցին թիւրքիայի եւրոպական մասում
և Միջերկրական ծովի ափերին. նրանք յու-
նաց եկեղեցիներ ենթարկեցին այնպիսի վրդովու-
ցուցիչ հալածանքներ, որոնք չէին տեսնված
նոյն իսկ սուլթան Մէհմեդ II-ի ժամանակ:
Յրանսիան և Աւստրիան, որպէս կաթօլիկ
պետութիւններ, առանձին դաշնագրութիւննե-
րով արքունութիւններ ստացան թիւրքիայից
նրանց համար. և յենկելով այդպիսի ուժեղ
աջակիցների վրա, եղբիւրները կարողանում էին
արագ կերպով վերջացնել հաշիւները ամեն մի-
կի հետ, որ փորձում էր կանգնել նրանց ճա-
նարձան Նախիջևանի կաթօլիկ հայերը, որոնք

*) T. V, եր. 20.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Սեպտեմբերի 22-ին Պետերբուրգում բացվեց
մի շատ համակրելի հիմնարկութիւն, որի նպա-
տակն է օգնել ինքնակրթութեամբ առաջ գնալու
ցանկութիւն ունեցողներին: Դա մի ընկերու-
թիւն է, որի շինութեան մէջ տարեկան 3
բարձր վճար տուող երիտասարդները կը գտնեն
հետեւեալ յարմարութիւնները. 1) ընթերցա-
նութեան սենեակ, թղթակցութիւնների սե-
նեակ և գրադարան. 2) թէյի բուֆէտ, ուր,
բացի թէյից, կարելի է ստանալ կօֆէ, սառն
ուտելիքներ և զովացուցիչ ջրեր. 3) կոնցերտ-
ների և մարմնամարզութեան սենեակ. 4) սե-
նեակ դասերով պարագլու համար և 5) հիւ-
նասենեակ: Ընկերութիւնը մտադիր է իր յա-
ճախողների համար կազմակերպել երաժշտա-
կան և գրական երեկոյներ, մարմնամարզա-
կան կրթութիւններ, նոր լեզուներ, հաշա-
պահութեան և ուղղագրութեան դասեր, դա-
սախոսութիւններ գիտական և գրական հար-
ցերի վերաբերմամբ: Բացի դրանից ընկերու-
թիւնը կը հողայ պարագլուները գտնելու իր
այն յաճախողների համար, որոնք զրկվել են
աշխատանքից, իսկ հիւանդութեան դէպքում
կօնք նրանց չափաւոր վճարով: Ինքն ըստ
ինքեան հասկանալի է, թէ որքան մեծ գործեր
կարող է կատարել մի այսպիսի հիմնարկու-
թիւն և թէ որքան գեղեցիկ կրթական ու
կուլտուրական մի ապաստան է ստեղծվում
դրանով այն բազմաթիւ երիտասարդների հա-
մար, որոնք կրթվելու ցանկութիւն ունեն,
բայց զուրկ են միջոցներից: Ընկերութեան
պատուաւոր խնամակալն է Նորին Բարձրութիւն
պրինց Ալեքսանդր Օլեքսանդրովն, որ յայտ-
նի է Ռուսաստանի մէջ իբրեւ կրթական գոր-
ծի հովանաւոր: Բայց հետաքրքրական այն է,
որ այդ ընկերութեան նախաձեռնողը մի անե-
րկացի է, միլիտատէր Ջէմս Ստոլս: Բանից
դուրս է դալիս, որ այս մարդը նուիրված է
մարդասիրական գործերի և արդէն բազմա-

թիւ այսպիսի հիմնարկութիւններ է բաց արել
մեր երկրագնդի երկու կէտերում էլ: Հիմնար-
կութեան բացման հանգէսին, ինչպէս հաղոր-
դում է «Новості» լրագիրը, ներկայ էր և
ինքը, յարգելի հիմնադիրը, որ մի ճառի մէջ
հետեւեալն ասաց իր մասին.

Սրանից մի քանի շաբաթ առաջ եւ կորց-
րի այն ամենը, ինչ ամենաթանկագին բանն
էր ինձ համար կեանքի մէջ: Այդ վշտի ազ-
դեցութեան տակ իմ համակրանքները աւե-
լացան և գլխաւորապէս տարածվեցան բոլոր
ազգերի երիտասարդների վրա, որոնց վերա-
բերմամբ ես եղբայրական սէր եմ զգում:
Դա հարկադրում է ինձ անել այն ամենը,
ինչ կարող եմ, երբ առիթ է ներկայանում,
նրանց բարոյական բարորութեան համար:
Եւ որովհետեւ մարդասիրութիւնը չէ ճա-
նաչում զանազանութիւն կրօնի, ազգութեան
և դասնութեան մէջ, ուստի ոչինչ բան չէ
արգելում ամերիկացիներին միանալ ձեռ
ներկայ դէպքում: Երիտասարդութիւնը ազգի
յոյն է: Ձէ կարող լինել մի այլ, աւելի
հայրենասիրական գործ, քան երիտասարդնե-
րի մտաւոր և բարոյական զարգացման առ-
պարէզում գործադրած աշխատանքը, որ այս
ընկերութեան նպատակն է:

Մի հարուստ մարդ, որ երջանկութիւն է
զգում աշխարհի բոլոր երիտասարդներին իր
կարողութեան չափով օգնելու մէջ—հրապի
գեղեցիկ, խրախուսական օրինակ: Սա մէկն է
այն հազուագիւտ և մանաւանդ այժմ շատ եւ
շատ հազուագիւտ դէպքերից, երբ դուք ձեռ
նառնեք տեսնում էք մի մարդ, այս բառի իս-
կական նշանակութեամբ մի մարդ, որին բա-
րեկամ կարող է համարել ամեն ցեղ և ամեն
լեզու: Ծանօթանալով Պետերբուրգում բացված
հիմնարկութեան հիմնալի նպատակների մեծ
նշանակութեան հետ, դուք կարող էք մի քանի
անգամ տառապնվել և ամբողջ սրտից չը ցան-
կալ, որ Ջէմս Ստոլսի այն ճշմարիտ մարդիկ
շատ եւ շատ ունենայ մարդկութիւնը:

*

«ԲԱՅԵԱՅԵ» լրագիրը իր 258 համարում տը-
պագրել է մի նկատողութիւն այն բնօրինակի
առիթով, որ գրել է «Մշակ» մէջ պ. Կարա-
Մուրզա «Րուսլան ու Լիւդմիլա» օպերայի մա-

անպատկեր կերպով քաղաքական գործերի
գրութեան մէջ ընկնելով, արժանացել էին
Յրանսիայի «ամենաքրիստոնէայ» թագաւորի
ընթերցանութեան լուրջօրինակ խնդրում էր
ամեն տեսակ գիւտերիւններ տալ այդ հայե-
րին և մանաւանդ եղբիւրներին, որոնք նրա
առանձին բարեհաճութիւն էին գրաւում: Այդ
բարեկամական միջնորդութիւնները ազգու և
հեղինակաւոր էին թէ այն պատճառով, որ դա-
ւալ էին Եւրոպայի կաթոնադաւաւոր, աշխար-
հակալ թաւալորի միջոցի և թէ մանաւանդ
այն պատճառով, որ նրանց հետ թանգալին
ընծաներ էլ էին գնում: Լինաստանի թագա-
ւորն էլ, պապի և լեւական արքունիքում վիլա-
տացող եղբիւրները խորհրդով, դեսպանու-
թիւններ եւ ուղարկում «Պարսկաստան և
նոյնպէս ինամը իր տանում, որ եղբիւրները
ապահով ու հեղինակաւոր լինեն պարսկական
Հայաստանում. նրա ջանքերով էր, որ եղբու-
րական մի փոքրիկ բոյն հիմնվեց Ծամախում:

Դաւանափոխական պրօպագանդան այս ան-
գամ ուրիշ հիմքերի վրա էր հաստատվում: Բա-
րոգութեամբ համոզելուց աւելի գործադրում
էին քաղաքական միջոցներ: Եւ այդ կողմից
կաթօլիկ գործիչների արարքները երկդիմի էին,
յաճախ նոյն իսկ խարդախ, ինչպէս առհասա-
րակ վայել է եղբիւրական քաղաքականութեան
Բարոգի կաթօլիկ հայերի դրութիւնը քաղա-
քականապէս, նախաձեռնելի դարձնել նրան միւս
հայերի աչքում—սա Հռոմի և եղբիւրների
ծրագրի մի կողմն էր: Կասկած չը կայ որ այդ
միջոցը ամենից շատ գործնական էր և խոտ-
տանում էր Հռոմին անապին օգուտներ, եթէ
միայն աջողվէր: Եթէ կեղեքվող քրիստոնէան
իր երկրաւոր յանքի և բարեկամական մասնակցութե-
թիւն էր ընդունում, աւելի յօժարութեամբ նա
կը մանէր կաթօլիկութեան ծոցը, եթէ պարզ
տեսնէր, որ միայն կաթօլիկ դաւանալը բաւա-
կան է համեմատաբար հանգիստ կեանք գըտ-

*) Снош. Петра Вел., *47*. XX.

*) Г. Эзовъ—«Сношенія Петра Великаго съ армянскимъ народомъ», СПБ. 1898, т. XIV.

Типографія Грузинск. Т—ва, Большая-Ванская ул., № 2